Prof. univ. dr.
Miltiade Vanţos,
Facultatea de
Teologie Ortodoxă,
Univ. „Aristotel”
din Tesalonic

Argumentul „pantei alunecoase” în contextul eutanasiei

1. Introducere

Eutanasia (εὐθανασία[1]) constituie, probabil, cea mai actuală şi mai larg dezbătută problemă a bioeticii, care îi preocupă nu doar pe specialiştii din domeniul ştiinţific, ci şi societatea, în general. Motivele sunt destule. În primul rând, [eutanasia][2] reprezintă o problemă, în mod propriu, de viaţă şi de moarte, din moment ce se referă la o decizie privind încetarea vieţii omului. În al doilea rând, problematizarea morală fundamentală nu presupune cunoştinţe de specialitate, nici înţelegerea unor intervenţii medicale complexe sau a unor aplicaţii din genetică. Toţi oamenii au, într-o anumită măsură, experienţa bolii şi a durerii trupeşti şi, în acelaşi timp, înţeleg problematizarea morală fundamentală dintre păstrarea sacralităţii vieţii şi decizia autonomă privind încetarea ei. Şi, în al treilea rând, problema eutanasiei îl priveşte potenţial pe fiecare om, atât personal, cât şi în persoana celor apropiaţi lui, întrucât sfârşitul vieţii este, la un moment dat, inevitabil pentru toţi. Pe măsură ce progresul ştiinţei face posibilă prelungirea vieţii, se înmulţesc cazurile în care este necesară luarea unor decizii privind abordarea medicală a pacientului în stadiu terminal[3]. Astfel, problematizarea asupra eutanasiei nu se referă pur şi simplu la rezolvarea unei probleme medicale pentru o categorie de pacienţi, ci dobândeşte interes personal, deoarece se leagă de agonia existenţială în faţa sfârşitului vieţii şi a morţii.

Chestiunea eutanasiei se pune într-o epocă în care, pe de o parte, viaţa omului se bucură de cel mai mare respect şi de cea mai mare protecţie din istorie, iar pe de altă parte, se acordă o mare valoare autodeterminării (αὐτοπροσδιορισμός), libertăţii voinţei şi drepturilor individului. În con-

1 Termen grecesc, compus din două cuvinte, „εὖ (bine)” şi „θάνατος (moarte)”, având o semnificaţie nu doar etică şi filosofică, ci şi bioetică (n. trad.).

2 Pentru precizarea unor sensuri sau sublinierea unor nuanţări, menite să confere o mai bună înţelegere a textului, am făcut unele completări, puse între paranteze drepte, având acordul autorului (n. trad.).

3 Sau „dinaintea morţii” fizice (n. trad.).

secință, este vorba despre o problemă controversată, care pare să divizeze societatea contemporană. După cum este firesc, atât pentru acceptarea morală, cât și pentru respingerea eutanasiei, sunt formulate argumente, care se întemeiază pe principii și valori etice. În sprijinul acceptării eutanasiei, sunt invocate, printre altele, principiul autonomiei și virtutea compasiunii față de aproapele suferind, în timp ce pentru respingerea ei [sunt evocate] sacralitatea vieții, interdicția uciderii semenului și ethosul medical al tratării și alinării durerii.

Noi, în prezentul studiu, vom prezenta și vom evalua un alt tip de argument, care este mult invocat în contextul eutanasiei, și anume acela al „pantei alunecoase (ὀλισθηρός δρόμος)[4]", care este folosit pentru respingerea eutanasiei. Spre deosebire de argumentele menționate mai sus, care se bazează pe teorii etice, precum și pe principii și valori etice, cu un conținut, în primul rând, deontologic, argumentul „pantei alunecoase" este unul eminamente teleologic și consecințialist (τελεολογικό καί συνεπειοκρατικός ἐπιχείρημα). El nu își întemeiază forța probatorie pe un principiu etic larg acceptat, precum sunt respectul pentru viața omului și autonomia persoanei, ci pe rezultatele pe care le are actul supus evaluării. Dacă, de pildă, binele este judecat de către morala creștină pe baza acordului sau a dezacordului său față de cuvântul și voia lui Dumnezeu [în schimb,] potrivit unui argument consecințialist, el este judecat în funcție de rezultat. Considerarea rezultatului drept element determinant creează o bază instabilă pentru edificarea unui argument solid, întrucât rezultatele pot varia în funcție de epocă și de fiecare societate. Totodată, însă, creează un argument ușor de înțeles și extrem de influent, deoarece toți oamenii percep și doresc rezultatele favorabile. Și, în timp ce un principiu etic poate fi supus unor diferite interpretări și moduri de percepție, rezultatele sunt, de regulă, concrete, măsurabile și pe deplin inteligibile. Astfel, un argument consecințialist, precum cel al „pantei alunecoase", chiar dacă nu este, de obicei, considerat de către bioeticieni printre cele mai importante argumente privind considerarea morală a eutanasiei, exercită o mare influență asupra societății. În continuare, așadar, vom prezenta acest argument, vom examina modul în care este formulat și aplicat cât privește respingerea eutanasiei și vom încheia expunerea noastră cu o serie de concluzii despre valoarea lui probatorie și utilizarea sa în dialogul bioetic contemporan.

4 Sau al drumului alunecos, dacă avem în vedere sensul literal al expresiei grecești folosite (n. trad.).

5 Termenul provine de la substantivul „συνεπειοκρατία", desemnând doctrina etică potrivit căreia moralitatea unei acțiuni este determinată de consecințele sale (n. trad.).

2. Prezentarea argumentului

Conform acestui argument, o acțiune care urmează să fie evaluată din punct de vedere moral este considerată, mai întâi, acceptabilă și, ulterior, sunt examinate consecințele ei previzibile, pentru ca, în final, cineva să poată ajunge la concluzia că acceptarea inițială a acțiunii se dovedește, în funcție de rezultate, corectă sau eronată. Deși, din punct de vedere teoretic, argumentul pantei alunecoase poate să fie utilizat pentru acceptarea sau respingerea unei acțiuni, în aproape totalitatea cazurilor, el este folosit pentru ca să fie respinsă, pe baza eticii, o acțiune. Din acest motiv, chiar dacă au fost utilizați și alți termeni pentru a desemna importanța pe care o au consecințele secundare ale unei acțiuni pentru evaluarea sa morală, în cele din urmă, s-a impus, în literatura anglofonă, termenul „slippery slope argument" (argumentul pantei alunecoase), iar în literatura germanofonă, termenul „Dammbruchargument" (argumentul prăbușirii digului)[6], adică doi termeni deosebit de sugestivi, prin care sunt indicate în mod clar consecințele negative ale unei acțiuni[7]. Primul termen aduce în gândire imaginea unei pante alunecoase, pe care există un risc ridicat de derapaj și de producere a unor daune grave, în timp ce al doilea termen sugerează imaginea apei care se revarsă năvalnic și incontrolabil după prăbușirea unui baraj, distrugând tot ce întâlnește în calea ei. Din momentul în care cineva va aluneca sau barajul se va prăbuși, se pierde orice posibilitate de control, iar consecințele distructive care vor urma în mod inevitabil nu vor mai putea să fie oprite.

Prin aceste imagini, este redată în mod sugestiv ideea centrală a acestui argument, și anume că eventuala acceptare a unei acțiuni aflate sub evaluare va conduce, în mod inevitabil sau cu o mare probabilitate, la consecințe negative semnificative, care nu vor mai putea fi ulterior oprite sau contracarate. În consecință, pentru ca acestea să fie evitate, este necesar ca nimeni să nu accepte acțiunea supusă evaluării, chiar dacă ea este considerată, în sine, drept acceptabilă din punct de vedere moral. Argumentul pantei alunecoase nu trebuie confundat cu simpla exprimare a unor temeri și îngrijorări legate de viitor, întrucât el expune, într-un mod argumentat, consecințele negative preconizate. Structura argumentului poate fi rezumată după cum urmează:

6 Sub influența termenului englezesc, este utilizat, de asemenea, [cu același sens,] termenul „Argument der schiefen Ebene".

7 Alți doi termeni care au fost, de asemenea, utilizați pentru acest argument sunt „teoria dominoului" și „vârful aisbergului". Prin primul se exprimă ideea că o acțiune inițială poate constitui declanșatorul unei serii de efecte înlănțuite și, prin cel de-al doilea, faptul că o acțiune inițială poate conține o dinamică ce nu este însă vizibilă de la început, ci urmează să se manifeste ulterior. Acești termeni nu s-au impus, în cele din urmă, în literatura de specialitate, deși permit utilizarea argumentului atât în vederea acceptării, cât și în vederea respingerii unei acțiuni. Acest lucru se datorează, în opinia noastră, folosirii aproape exclusive a argumentului cu scopul evidențierii unor riscuri iminente și al respingerii unei acțiuni, fapt care favorizează alegerea unor termeni ce exprimă sugestiv acest scop.

1) Să presupunem că o acțiune A este acceptabilă din punct de vedere moral[8].

2) Acceptarea acțiunii A conduce, inevitabil sau cu o mare probabilitate, la o acțiune B, iar aceasta, la rândul ei, la o acțiune C ș.a.m.d.

3) Deoarece acțiunile B și C au consecințe negative semnificative și sunt considerate inacceptabile din punct de vedere moral, se cuvine ca cineva să respingă din punct de vedere moral și acțiunea A[9].

Argumentul pantei alunecoase este folosit pe scară largă în bioetică, întrucât problematizarea morală privește, printre altele, și consecințele pe care le au noile posibilități care decurg din progresul spectaculos al medicinei și, în general, al biotehnologiei[10]. Acei oameni de știință care le acordă o mare importanță tind să evalueze pozitiv acest argument. Merită menționat faptul că Tom Beauchamp[11] și James Childress [†2023][12], doi importanți bioeticieni și promotori ai cunoscutelor patru principii ale bioeticii[13], deși consideră că eutanasia este moralmente justificabilă în anumite condiții, o resping în final, luând în considerare consecințele negative care se preconizează că vor urma[14]. Alții, însă, consideră că argumentul pantei alunecoase nu contribuie în mod esențial la problematizarea morală, deoarece cultivă într-un mod demagogic teama față de orice progres al științei și al tehnologiei. Prin urmare, este vorba despre un argument foarte controversat, pe care îl vom și evalua, de vreme ce vom examina în continuare modul în care este formulat în contextul eutanasiei.

3. Utilizarea argumentului [pantei alunecoase] pentru respingerea eutanasiei

Vom începe cu un exemplu caracteristic de folosire a argumentului [pantei alunecoase] de către vrednicul de pomenire arhiepiscop al Atenei Hristodul [1998–2008] cât privește respingerea eutanasiei. Să ne imaginăm, scrie el, o societate viitoare, în care nu va mai fi valabilă legea naturală, potrivit căreia nimeni nu are dreptul de a-și ucide aproapele, ci va prevala concepția că este bine ca cineva să moară cu demnitate. Și continuă: „Pentru o persoană foarte în vârstă sau pentru un bolnav incurabil va exista o primă etapă, care va fi cererea lui însuși sau a rudelor sale pentru eutanasie. Cererea va fi examinată de către medici și, după o procedură sumară, se va acorda autorizația corespunzătoare. Va urma, apoi, o a doua etapă, care va fi impunerea prin lege a eutanasiei în anumite cazuri, indiferent de voința pacientului, din motive economice și de îngrijire a altor bolnavi, care, în opinia medicilor, vor avea șanse de vindecare... Prin urmare, în logica așa-numitului «spirit practic»

8 Sau etic (n. trad.).

9 Hugo Lafollete, „Living on a Slippery Slope", în *The Journal of Ethics* 9 (2005), pp. 477-478; Christian Netzer, „Führt uns die Präimplantationsdiagnostik auf eine Schiefe Ebene?", în *Ethik in der Medizin* 10 (1998), pp. 139-140.

10 David Lamb, *Down the Slippery Slope, Arguing in Applied Ethics*, London, 2003, p. vii.

11 Filosof american, specializat în etică și bioetică, cercetător la Kennedy Institute of Ethics (Universitatea Georgetown), cunoscut pentru contribuțiile sale în etica biomedicală, etica cercetării și teoria morală aplicată (n. trad.).

12 Filosof american, profesor emerit la Universitatea din Virginia, specializat în etică medicală, etică publică și relația dintre morală, religie și politica de sănătate (n. trad.).

13 În lucrarea loc clasică, *Principles of Biomedical Ethics* (prima ediție în 1979), cei doi autori au formulat cele patru principii care sunt considerate fundamentul bioeticii moderne: 1) autonomia, adică respectul persoanei de a lua decizii libere și informate privind propria viață și propriul trup, ceea ce, în practică, înseamnă consimțământ informat, respectarea voinței pacientului, dreptul la alegerea sau refuzul tratamentului etc.; 2) binefacerea sau beneficiența, în sensul acțiunii în favoarea pacientului, privind ameliorarea suferinței și redobândirea sănătății; 3) nevătămarea sau non-maleficiența, cu alte cuvinte, principiul de a nu provoca rău; 3) echitatea, justețea sau dreptatea, altfel spus, tratament egal pentru toți pacienții și alocare justă a resurselor medicale (n. trad.).

14 Tom L. Beauchamp, James F. Childress, *Principles of Biomedical Ethics*, New York & Oxford, 1994, p. 228 ș.u.; John Keown, *Euthanasia, Ethics, and Public Policy. An Argument against Legalisation*, Cambridge, 2002, pp. 70-80.

privind economiile, neimplicarea rudelor mai tinere, reducerea costurilor sistemului de sănătate, se poate, după cum văd posibil acest lucru, să ajungem la situația unei societăți de coșmar, în care cetățenii de peste 90 de ani, de pildă, vor trece, în mod obligatoriu, printr-un «control obiectiv» al stării de sănătate, iar dacă acest control va arăta că trebuie să fie uciși, «pentru ca sfârșitul lor să fie demn», vor fi trimiși în crematorii luxoase, special construite..."[15]. Arhiepiscopul de fericită amintire caracterizează perspectiva unei asemenea societăți ca fiind una de coșmar și, din acest motiv, concluzionează că trebuie să rămânem statornici în respectarea vieții și să respingem eutanasia.

Să examinăm totuși mai sistematic consecințele negative invocate, care impun totdeauna, potrivit argumentului aflat în examinare, respingerea categorică a eutanasiei. De obicei, susținătorii acestui argument invocă următoarele patru consecințe:

a) Acceptarea eutanasiei involuntare. Deși eutanasia este prezentată de către susținătorii ei ca un act al libertății și drept o exprimare a demnității omului, eventuala ei acceptare va conduce inevitabil și la acceptarea eutanasiei involuntare, pe care chiar și mulți dintre susținătorii [eutanasiei] o resping categoric. Când cineva satisface cererea unui bolnav de a muri cu demnitate pentru a se elibera de durere, întrucât consideră ca moralmente justă uciderea lui, atunci este de așteptat să se treacă și la uciderea unui alt bolnav, care se află exact în aceeași situație, dar care nu își poate exprima dorința[16]. James Keown[17] explică caracterul inevitabil al alunecării de la acceptarea eutanasiei voluntare la acceptarea și a celei constrângătoare prin următorul raționament: justificarea morală a eutanasiei se bazează pe două premise, adică pe voința liberă a pacientului și pe consimțământul medicului responsabil. Cea de-a doua premisă este considerată absolut necesară, pentru ca să nu se facă abuz de cererea pentru eutanasie atunci când boala este curabilă, durerea este temporară și tratabilă, iar condițiile de viață ale pacientului sunt demne. Întrucât toate cele de mai sus intră în competența medicului, dar și pentru că el va fi chemat să opereze eutanasia, rolul său este decisiv, deoarece numai dacă el va consimți, atunci eutanasia va fi realizată. Când, însă, medicul decide în mod competent și conform datoriei sale dacă există motive pentru realizarea omorârii pacientului, atunci, în mod inevitabil, existența unei cereri din

15 Χριστόδουλος Παρασκευαΐδης (Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος), „Χριστιανικές σκέψεις περί εὐθανασίας", în *«Τό πνεῦμα μή σβέννυτε». Λόγοι τοῦ Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν σέ ἐπίκαιρα θέματα*, Ἀθήνα, 2003, pp. 383-385.

16 Nat Hentoff, „The Slippery Slope of Euthanasia", în Jonathan Moreno (ed.), *Arguing Euthanasia*, New York, 1995, pp. 110-112; Hans Rotter, *Die Würde des Lebens. Fragen zur medizinischen Ethik*, Innsbruck & Wien, 1987, pp. 116-117.

17 Bioetician și jurist britanic contemporan (n. trad.).

partea pacientului dobândește o importanță secundară, mai ales în cazul în care el nu este în măsură să-și exprime voința[18].

De altfel, exprimarea liberă a voinței pacientului, credibilitatea cererii de eutanasie și percepția pierderii demnității nu au un caracter obiectiv și nu sunt, la modul universal, acceptate, ci sunt supuse interpretării subiective și, în consecință, unui posibil abuz din partea medicului[19]. În felul acesta, așadar, este de așteptat ca medicul să ajungă să aplice ceea ce el însuși consideră corect sau ceea ce i se impune prin directivele unor guverne ori ale autorității competente din domeniul sănătății, care vor stabili, spre exemplu, omiterea unor intervenții chirurgicale sau a altor forme costisitoare de tratament pentru anumite cazuri de boli[20].

b) Presiunea asupra pacientului de a cere eutanasia. Deși eutanasia este prezentată de către susținătorii ei ca o opțiune suplimentară a pacientului, care îi extinde libertatea, se așteaptă ca posibilitatea de a alege încetarea imediată a vieții să îi provoace însă o mare presiune psihologică pentru a alege ceea ce pare a fi benefic pentru toți: să se elibereze pe sine de dureri, rudele sale să fie eliberate de povara de a-l îngriji, sistemul de sănătate să fie eliberat de costurile ridicate ale spitalizării sale, iar spitalul, de un pat ocupat. Când medicul îl informează pe pacient despre posibilitatea de a decide încetarea propriei vieți, atunci este ca și cum l-ar încuraja indirect spre această alegere[21], întrucât mulți bolnavi simt că au devenit o povară pentru cei apropiați ai lor, care sunt afectați financiar și osteniți de îngrijirea lor, precum și că au datoria morală de a-i elibera de această sarcină[22]. Este de la sine înțeles ca cineva să ia în considerație faptul că și presiunea psihologică din partea societății va fi puternică, întrucât resursele economice sunt limitate, iar cei ce au nevoie de îngrijire medicală sunt mulți[23]. O eventuală decizie privind un refuz al eutanasiei va părea drept egoistă și antisocială.

Prin urmare, deși eutanasia este prezentată în zilele noastre de către susținătorii ei drept opțiune suplimentară și soluția cea din urmă pentru a-l elibera pe bolnavul muribund de durerile insuportabile, prin legalizarea ei, însă, aceasta devine ieșirea facilă dintr-o situație neplăcută, care face inutilă căutarea altor mijloace de abordare.

c) Clătinarea relației dintre medic și pacient. Eutanasia este contrară eticii medicale, deoarece lucrarea medicului nu este să-l omoare pe pacient, ci, dimpotrivă, să-l trateze și să-i aline durerea[24]. Însă, când există posibilitatea aplicării eutanasiei, poziția medicului față de pacient și de rudele acestuia devine

18 John Keown, *Euthanasia, Ethics, and Public Policy*, p. 77 ș.u.

19 David Lamb, *Down the Slippery Slope*, p. 3.

20 Vezi John Harris, *Der Wert des Lebens. Eine Einführung in die medizinische Ethik*, Berlin, 1995, pp. 132-133 (titlul originalului: *The Value of Life. An introduction to medical ethics*, London, 1985). Filosoful britanic consideră că problema reală a eutanasiei nu este eutanasia voluntară, pe care, de altfel, o acceptă, ci eutanasia constrângătoare, care este promovată sistematic de către diverse autorități din domeniul sănătății, prezentând chiar și exemple concrete de instrucțiuni către spitale, care au fost consemnate în presa britanică. Această referire a sa, totuși, pare să întărească argumentul pantei alunecoase împotriva eutanasiei.

21 Johannes Gründel, „Euthanasie aus Mitleid? Ethisch – theologische Anfragen", în Walter Gose et al. (editori), *Aktive Sterbehilfe? Zum Selbstbestimmung des Patienten*, Trier, 1997, pp. 110-112 și 116; vezi și Eberhard Schockenhoff, *Sterbehilfe und Menschenwürde, Begleitung zu einem 'eigenen Tod'*, Regensburg, 1991, p. 102.

22 Bernhard Häring, *Heilender Dienst, Ethische Probleme der modernen Medizin*, Mainz, 1972, pp. 131-132; Hans Rotter, *Die Würde des Lebens*, p. 115.

23 „Există resurse limitate disponibile pentru salvarea de vieți și dacă este prea mare costul menținerii unei persoane în viață, atunci se va putea salva un număr mai mare de vieți prin redirecționarea resurselor fie către alți pacienți, fie către cercetarea medicală" [Michael Tooley, „Decisions to Terminate Life and the Concept of a Person", în John Ladd (ed.), *Ethical Issues Relating to Life and Death*, New York, 1979, p. 73].

24 Bernhard Häring, *Heilender Dienst*, p. 131.

deosebit de dificilă, întrucât acesta este chemat să decidă dacă și când este corect să răspundă unei cereri de eutanasie, care cerere este adesea formulată în momente de durere și de disperare, astfel încât, probabil, să nu exprime voința reală a bolnavului.

După cum se subliniază, responsabilitatea medicului de a decide asupra vieții unui semen de-al său contravine vocației sale profesionale și zdruncină încrederea pacientului, indiferent de hotărârea finală pe care o va lua. Dacă răspunde afirmativ cererii de eutanasie, atunci renunță la efortul de vindecare și de alinare a durerii, fapt care permite îndoiala dacă nu cumva aceasta a fost făcută prea repede, din moment ce nu există posibilitatea retragerii. Dacă, dimpotrivă, va respinge cererea pentru eutanasie, atunci își asumă el însuși responsabilitatea privind continuarea vieții și, odată cu ea, a suferinței altuia[25]. În ambele cazuri, vor exista mereu îndoieli referitoare la motivele și corectitudinea deciziei sale, astfel încât este afectată grav încrederea în persoana medicului, încredere care este necesară pentru exercitarea reușită a slujirii medicale.

Cel puțin din vremea *Jurământului* atribuit lui Hipocrate este recunoscută importanța relației de încredere dintre medic și pacient, iar secretul medical (τό ἰατρικό ἀπόρρητο), care este definit în *Jurământ,* sprijină respectiva relație. Acest secret nu a fost pus la îndoială nici măcar atunci când a fost ridicată problema informării partenerilor pacienților bolnavi de SIDA tocmai pentru a nu fi zdruncinată încrederea respectivă. Așa cum admit și unii susținători ai eutanasiei, precum foarte cunoscutul Peter Singer[26], după legalizarea eutanasiei, este posibil ca mulți pacienți vârstnici să privească cu suspiciune și teamă administrarea medicamentelor de către medicul lor[27].

d) Slăbirea interdicției [faptului de a ucide]. Prin interdicția faptului de a ucide se consfințește dreptul fundamental al omului la viață și se afirmă voința și hotărârea fermă a societății de a proteja viața fiecărui membru al ei. Așadar, importanța interdicției faptului de a ucide are și o dimensiune socială. Când, de altfel, valoarea vieții umane este subestimată și devine un obiect al deciziei altora, atunci nu este în pericol doar o anumită categorie de oameni, ci chiar pacea și coeziunea socială. Considerarea eutanasiei ca excepție de la interdicția faptului de a uci-

25 Eberhard Schockenhoff, *Sterbehilfe und Menschenwürde*, pp. 101-102; vezi și Dirk Bakker, „Active Euthanasia: Is Mercy Killing the Killing of Mercy?", în Robert I. Misbin (ed.), *Euthanasia: the good of the patient, the good of society*, Maryland, 1992, p. 91.

26 Filosof australian, susținător al utilitarismului contemporan și, cât privește bioetica, al eutanasiei voluntare, precum și al dreptului indivizilor competenți de a decide în privința propriei lor vieți (n. trad.).

27 Filosoful australian Peter Singer, susținător al eutanasiei [voluntare, precum și al utilitarismului contemporan], observă că asemenea temeri sunt iraționale și nejustificate, dar admite că este dificil ca cineva să-i convingă pe cei vârstnici de acest lucru (idem, *Praktische Ethik*, Stuttgart, 1991, p. 246).

de devine un exemplu negativ, care cu ușurință justifică și alte excepții ulterioare[28].

În acest fel, se alunecă spre noi încălcări la adresa vieții umane, întrucât fiecare excepție de la regula interdicției faptului de a ucide constituie un argument pentru acceptarea unei noi excepții. De pildă, negarea dreptului omului nenăscut la viață prin legalizarea avortului reprezintă un argument pentru acceptarea cercetării pe embrioni [și a] diagnosticului preimplantațional (προεμφυτευτική διάγνωση)[, precum și] pentru eliminarea scrupulelor morale legate de crearea „embrionilor excedentari (πλεονάζοντα ἔμβρυα)"[29] în cadrul fertilizării in vitro[30]. Dimpotrivă, apărarea fermă și consecventă a interdicției faptului de a ucide promovează iubirea și solidaritatea între oameni, îi protejează pe cei mai vulnerabili și întărește coeziunea socială. Când societatea respinge pedeapsa cu moartea, chiar și pentru cei mai periculoși criminali, respectând valoarea vieții, atunci pare inconsecvent să accepte o formă de ucidere care, culmea, să fie realizată de către medici, adică de cei care se pun în slujirea vieții.

Deși examinarea de mai sus a consecințelor negative previzibile, care ar rezulta dintr-o eventuală acceptare și legalizare a eutanasiei, a avut, în parte, un conținut evaluativ, întrucât acestea au fost prezentate ca fiind plauzibile, trecem, în continuare, la o evaluare mai generală a argumentului pantei alunecoase în contextul eutanasiei pe baza a două observații critice care sunt invocate.

Potrivit primei observații, argumentul pantei alunecoase pare convingător, deoarece se bazează pe frică și pe nesiguranța în fața noului, chemând la prevenirea din timp a unor consecințe negative, care, deși posibile, nu sunt totuși inevitabile sau de neînlăturat în viitor[31]. Exagerarea, de altfel, a unor pericole viitoare posibile constituie un obstacol pentru

28 „Din momentul în care respectul pentru viața umană este atât de scăzut, încât o persoană nevinovată poate fi ucisă direct, chiar la propria sa cerere, **eutanasia obligatorie** va fi, în mod necesar, foarte aproape. Acest lucru ar putea conduce, cu ușurință, la uciderea tuturor pacienților indigenți incurabili, a vârstnicilor care se află în grija publică, a soldaților răniți, a soldaților inamici capturați, a tuturor copiilor cu malformații, a persoanelor cu afecțiuni mintale și așa mai departe. Nu va trece mult timp până când pericolul va ajunge la ușa fiecărui cetățean" (Joseph V. Sullivan, „The Immorality of Euthanasia", în Marvin Kohl (ed.), *Beneficent Euthanasia*, Buffalo & New York, 1975, p. 24).

29 Termenul „embrioni excedentari" este cel care s-a impus în bibliografia internațională pentru embrionii care sunt produși prin fertilizare in vitro, dar care, în cele din urmă, nu sunt implantați în uterul femeii. Acest termen este depreciativ la adresa omului, întrucât îl retrogradează la categoria unui mijloc destinat utilizării, care poate fi excedentar sau insuficient în raport cu nevoile sale. Mai multe despre acest termen și, în general, despre importanța terminologiei în bioetică vezi Μιλτιάδη Βάντσου, „Ἡ σημασία τῆς ὁρολογίας στή βιοηθική", în *Ἐπιστημονική Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ. / Τμῆμα Ποιμαντικῆς καί Κοινωνικῆς Θεολογίας*, 9 (2004), pp. 147-160.

30 Referitor la interdicția faptului de a ucide, Christian Netzer subliniază că nu este logic să fie permis avortul unui embrion de câteva luni drept urmare a unui control prenatal și să fie interzisă, în același timp, distrugerea unui embrion de doar câteva zile după un control preimplantator (idem, *Führt uns die Präimplantationsdiagnostik*, p. 142).

31 Peter Singer, *Practical Ethics*, Cambridge, 1993, p. 77; Christian Netzer, *Führt uns die Präimplantationsdiagnostik*, p. 140.

orice progres al științei și tehnologiei, precum și pentru orice schimbare, întrucât orice lucru nou poate să aibă și consecințe negative. Pentru a folosi o expresie caracteristică, prin care este rezumată această critică, însăși viața este o pantă alunecoasă, pe care o traversăm mergând înainte, străduindu-ne totuși să evităm pericolele din alunecarea pe ea[32]. Critica de mai sus nu se îndreaptă, potrivit opiniei noastre, împotriva argumentului în sine, ci contra utilizării sale greșite. Desigur, nu este corect ca cineva să respingă dintru început orice noutate prin simpla invocare a unor posibile pericole viitoare, astfel că un argument, având asemenea specificații, nu este cu adevărat solid. Convingerea argumentului pantei alunecoase depinde de fundamentarea logică sau empirică a consecințelor prevăzute, de probabilitatea estimată ca acestea să fie realizate și de gradul în care sunt considerate indezirabile. Cu cât inevitabilitatea consecințelor este prezentată mai convingător și cu cât ele sunt mai negative, cu atât argumentul devine mai puternic.

Conform celei de-a doua observații, argumentul pantei alunecoase are o slăbiciune intrinsecă, întrucât se bazează pe trecerea de la o acțiune A la acțiunile B și C, care se dovedesc ulterior drept consecințe deosebit de negative. Oricât de posibilă ar accepta cineva că este trecerea de la acțiunea A la acțiunile B și C, această trecere nu trebuie să fie considerată evidentă și obligatorie, deoarece omul are capacitatea de a le distinge fără a le confunda și fără a aluneca neapărat spre acțiunile B și C[33]. În același context, este invocat dictonul latin „abusus non tollit usum”[34], care înseamnă că abuzul nu anulează posibilitatea unei folosiri corecte[35]. Aplicând această critică în cazul alunecării de la eutanasia voluntară la cea involuntară, se susține că presupusa alunecare nu este inevitabilă, întrucât există o diferență esențială, care nu permite confuzia dintre ele, iar aceasta este libera voință a pacientului.

Această critică este, în opinia noastră, convingătoare la nivel teoretic. Într-adevăr, există posibilitatea ca societatea să rămână la acceptarea eutanasiei voluntare și să nu alunece niciodată spre cea involuntară; prin urmare, trecerea de la acțiunea A la acțiunea B nu este teoretic inevitabilă. Totuși, așa cum am subliniat deja, [această trecere] este plauzibilă și foarte probabilă, iar acest fapt nu poate fi ignorat în evaluarea etică. Acceptarea eutanasiei voluntare va crea, de altfel, o nouă realitate, în care societatea va fi dărâmat chiar tabuul privind uciderea pacientului de către medic și va fi afirmat deja că binele vieții nu este cel mai înalt și nici nu merită întotdeauna protecție. Într-o asemenea realitate formată poate, din punct de vedere teoretic, să nu fie absolut necesar, însă va fi logic de așteptat faptul ca societatea să accepte, la un moment dat, și consimțământul prezumat al pacientului care nu poate să se exprime, și, astfel, să înainteze și spre acceptarea eutanasiei voluntare, pe motivul că nici acest pacient nu trebuie să se lipsească de posibilitatea eutanasiei, care posibilitate, reamintim, a fost deja considerată drept o alegere morală pentru sistemul de sănătate, precum și pentru medic și pacient.

32 Hugo Lafollete, *Living on a Slippery Slope*, pp. 498-499.

33 Marvin Kohl, *The Morality of Killing*, London, 1974, pp. 19-20; David Enoch, „Once You Start Using Slippery Slope Arguments, You're on a Very Slippery Slope”, în *Oxford Journal of Legal Studies*, 21 (2001), pp. 630-631.

34 Traducerea literală este: „abuzul nu desființează uzul (legitim)”, adică, după cum se precizează și în explicația dată de către autorul studiului, sensul respectivei maxime este că folosirea abuzivă a unui lucru nu anulează folosirea sa corectă, sau, cu alte cuvinte, legitimitatea uzului corect (n. trad.).

35 Josef Schuster, „Sterbehilfe”, în *Lexikon der Bioethik*, vol. 3, Gütersloh, 1998, p. 454.

4. Concluzii

Rezumând cele pe care le-am analizat în tratarea subiectului, putem să observăm următoarele:

1) Spre deosebire de multe alte argumente etice, bazate pe concepte greu de înțeles și pe distincții subtile, argumentul pantei alunecoase este un argument ușor de perceput, care se întemeiază pe descrierea consecințelor previzibile din acceptarea unei acțiuni, fapt care explică influența mare pe care o exercită asupra unei mari părți a opiniei publice. Acest argument este utilizat pe scară largă în contextul eutanasiei, întrucât este necesar ca, printre altele, să fie evaluate și consecințele previzibile ale unei eventuale acceptări și legalizări a acesteia. Totuși, pentru ca un asemenea argument să fie solid, trebuie, pe de o parte, ca evaluarea consecințelor probabile să fie bine fundamentată, iar pe de altă parte, ca [respectivele] consecințe să fie considerate prin consens general deosebit de negative.

2) Însă, chiar și atunci când sunt îndeplinite premisele de mai sus, argumentul pantei alunecoase trebuie să fie abordat ca un argument complementar, care îmbogățește problematizarea morală, și nu ca un argument care, prin el însuși, este suficient pentru abordarea etică. Principalul motiv este că primează evaluarea unei acțiuni în sine și urmează aprecierea consecințelor ei. În special, pentru morala creștină, evaluarea temelor bioeticii se bazează pe învățătura Bisericii cu privire la originea, valoarea, caracterul, scopul și menirea vieții omului, la căsătorie și procreație, la iubirea față de aproapele, la însemnătatea durerii și a suferințelor, precum și la viața veșnică. Totuși, evidențierea consecințelor așteptate atunci când acestea sunt considerate ca fiind contrare ethosului creștin și deosebit de negative pentru societate constituie un element important al problematizării morale.

3) Această abordare a argumentului drept un argument complementar, care îmbogățește problematizarea morală, diminuează și critica invocată împotriva lui. În ciuda faptului că, în mod corect, se constată că alunecarea spre consecințe negative nu este neapărat inevitabilă, întrucât depinde de libera voință a omului, o prezentare bine argumentată a consecințelor previzibile ca fiind foarte probabile permite formularea unui argument solid, care trebuie luat în considerare cât privește problematizarea morală. De altfel, argumentul are valoare chiar și atunci când nu conduce la respingerea acțiunii puse sub analiză, întrucât fie și doar evidențierea posibilelor consecințe negative constituie o contribuție semnificativă la evaluarea etică, din moment ce îngăduie luarea din timp a unor măsuri pentru prevenirea lor.

Traducere din limbile greacă și engleză, cu adnotări, de Ion-Marian Croitoru.